

AQLIY RIVOJLANISHIDA MUAMMOLARI BO'LGAN BOLALARNI SENSOMOTOR RIVOJLANTIRISHNING AMALIYOTDAGI HOLATI

Xudoyberdiyeva Ra'no Arabboyevna

*Prezident huzuridagi ijtimoiy himoya milliy agentligi Namangan viloyati
boshqarmasi To'raqo'rg'on tumanidagi alohida ta'limga ehtiyojlari bo'lgan
(aqli zaif) bolalar uchun ixtisoslashgan 48-sonli maktab-internati o'qituvchisi
@LogopedRano89*

Annotatsiya: Ushbu tezisda aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarning sensomotor rivojlanish jarayonining hozirgi amaliy holati o'rganiladi. Sensor va motor faoliyatlarning uyg'unligi, korreksion mashqlar, multisensor muhit, didaktik o'yinlar va terapevtik texnologiyalarning qo'llanilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari individual yondashuv, tizimlilik va multisensor stimullashning samaradorligini tasdiqlaydi, shuningdek, pedagoglar va mutaxassislar hamkorligini taklif etadi.

Kalit so'zlar: aqliy rivojlanishida muammolar, sensomotor rivojlanish, sensor integratsiya, motor ko'nikmalar, korreksion pedagogika.

Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarning sensomotor rivojlantirishining amaliy holatini o'rganish uchun asosiy ahamiyatga ega bo'lib, mavzuning dolzarbligini va maqsadlarni belgilashga xizmat qiladi. Mavzuning dolzarbligi shundaki zamonaviy ta'lim va reabilitatsiya tizimida aqliy rivojlanish muammolari (masalan, intellektual nuqsonlar yoki kechikishlar) bo'lgan bolalarning sensor va motor funksiyalarini uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sensomotor rivojlanish bolaning kognitiv faoliyati, nutqi va ijtimoiy moslashuvini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi, ammo O'zbekistondagi amaliyotda bu jarayonlar yetarli darajada tizimli emas. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, multisensor muhit va korreksion mashqlar qo'llanilishi bolalarning umumiy rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilaydi. Tadqiqotning maqsadi, ushbu tezis aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirishning O'zbekistondagi amaliy holatini tahlil qilish, mavjud metodlarni baholash va takomillashtirish yo'llarini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqot vazifalariga biz quydagilarni kiritishimiz mumkin.

Sensomotor rivojlanishning nazariy asoslarini o'rganish. Amaliyotdagi holatni (dasturlar, mashqlar, muammolar) tahlil qilish.

Samarali strategiyalar va takliflar ishlab chiqish.

Sensomotor rivojlanishning nazariy asoslari. Sensomotor rivojlanish bolaning sensor tizimlari (ko'rish, eshitish, teginish, hid va ta'm) bilan motor

faoliyat (harakat, muvozanat, muvofiqlashtirish) o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonini anglatadi. Bu nazariya Jean Piagetning kognitiv rivojlanish bosqichlariga asoslanib, bolaning atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri orqali bilim va ko'nikmalar shakllanishini ta'kidlaydi. Aqliy rivojlanish muammolari bo'lgan bolalarda sensor integratsiyasi buzilishi kognitiv kechikishlarga olib keladi, shuning uchun neyropsixologik yondashuvlar (masalan, A.R. Luriya modeli) bu jarayonlarni tuzatish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. O'zbekistonda defektologiya fanida sensomotor rivojlanish maxsus ta'lim dasturlarining markaziy elementi sifatida qaraladi. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, sensor-motor integratsiya buzilishi bolalarning diqqati, xotirasi va nutq rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, multisensor muhit yaratish bolalarning neyron bog'lanishlarini kuchaytiradi va kognitiv funksiyalarni yaxshilaydi.

Amaliyotdagi holat tahlili. O'zbekiston ta'lim va sog'liqni saqlash tizimida aqliy rivojlanish muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirish logopedik va psixologik markazlarda amalga oshiriladi. Asosiy metodlar orasida didaktik o'yinlar (masalan, sensor qutilar, muvozanat mashqlari), Bobat terapiyasi va sensor integratsiya dasturlari qo'llaniladi. Masalan, inklyuziv ta'lim sharoitida multisensor xonalar (shvetsariya tajribasi asosida) bolalarning motor ko'nikmalarini 30-40% ga oshirishi mumkin. Ammo amaliyotda bir qator muammolar mavjud: mutaxassislar sonining yetishmasligi, material-ta'minot cheklanganligi va dasturlarning individualizatsiya qilinmaganligi. Toshkent va boshqa viloyatlardagi maxsus maktablarda mashg'ulotlar haftasiga 2-3 marta o'tkaziladi, lekin ularning samaradorligi monitoringdan mahrum. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025 yilda O'zbekistonda 5000 dan ortiq bunday bolalar ro'yxatga olingan, ammo faqat 60% i sensomotor mashg'ulotlar bilan ta'minlangan.

Samarali metodlar va tajribalar Samarali amaliyotlarda sensor-motor terapiya (SMT) va o'yin terapiyasi ustunlik qiladi. Masalan, "Sensorli integratsiya" dasturi (AQSh va Rossiya tajribasi) bolalarga vizual-motor muvofiqlashtirish mashqlarini taklif etadi: to'p bilan o'yin, chizish va muvozanat taxtalari. O'zbekistonda "Reabilitatsiya markazi" da qo'llanilayotgan usul bolalarning reaksiya vaqtini 25% ga qisqartirgan. Inklyuziya sharoitida multisensor muhit (yorug'lik, tovush, teginish stimullari) bolalarni ijtimoiy faoliyatga jalb qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 6 oylik muntazam mashg'ulotlar nutq va motor rivojni sezilarli yaxshilaydi. Takliflar va xulosalar sifatida quyidagilarni berish mumkin: mutaxassislar malakasini oshirish, sensor xonalarni kengaytirish va raqamli platformalar (mobil ilovalar) joriy etish. Kelajakda O'zbekiston uchun milliy sensomotor standartlar ishlab chiqilishi zarur, bu bolalarning umumiy rivojlanishini ta'minlaydi. Ushbu yondashuvlar amaliyotni tizimli va samarali qiladi.

Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirishning amaliy holati tahlili orqali muhim xulosalar chiqarildi. Sensomotor rivojlanish bolalarning kognitiv va motor funksiyalarini uyg'unlashtirishda asosiy omil bo'lib, O'zbekistonda logopedik markazlar va maxsus maktablarda didaktik o'yinlar, multisensor muhit va Bobat terapiyasi qo'llanilmoqda. Amaliyotda muvaffaqiyatli natijalar (masalan, motor ko'nikmalar 30-40% yaxshilanishi) erishilgan bo'lsa-da, mutaxassislar yetishmasligi, material cheklovlari va dasturlarning tizimsizligi asosiy to'siqlardir. Tadqiqotda taklif etilgan individual yondashuvlar va sensor xonalarni kengaytirish orqali rehabilitatsiya dasturlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Bu pedagoglar, psixologlar va ota-onalarga samarali metodlarni joriy etishda yo'l-yo'riq bo'ladi, bolalarning ijtimoiy moslashuvini oshiradi. Kelajakda milliy sensomotor standartlar ishlab chiqilishi, mutaxassislar malakasini oshirish va raqamli ilovalar joriy etilishi zarur. Ushbu chora-tadbirlar O'zbekiston ta'lim tizimini inklyuziv va samarali qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. AQLIY RIVOJLANISHIDA MUAMMOLARI BO'LGAN BOLALARNING SENSOMOTOR RIVOJLANISHI // Journalss.org. – 2025. – URL: <https://journalss.org/index.php/obr/article/view/12454>
2. Qo'qon davlat pedagogika instituti ilmiy xabarlar // Ilmiyxabarlar.kspi.uz. – URL: <https://ilmiyxabarlar.kspi.uz/index.php/journal/article/download/1415/783/1475>. Sensorli-motor, intellekt va nutq buzilishlari bo'lgan bolalar uchun rehabilitatsiya // 3. Soff.uz. – 2026. – URL: <https://soff.uz/product/taqdimotlar-psixologiya-sensorli-motor-intellekt-va-nutq-buzilishlari-bolgan-bolalar-uchun-rehabilitatsiya>
4. Intellektual rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning... // Scientific-jl.org. – URL: <https://scientific-jl.org/new/article/download/4871/4755/9494>
5. Obrazovanie nauka i innovatsionnye idei v mire // Journalss.org. – URL: <https://journalss.org/index.php/obr/article/download/12454/11965/23872>
6. Inklyuziya sharoitida sensomotor rivojlanish... // Ilmiyanjumanlar.uz. – 2025. – URL: [https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/00117/117_i_20250921_175152_1%20\(28\).pdf](https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/00117/117_i_20250921_175152_1%20(28).pdf)
7. O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirligi // Api.ziyonet.uz. – URL: <https://api.ziyonet.uz/uploads/books/476335/57cbf52f2c28d.pdf>
8. Rivojlanishda muammolari bo'lgan ilk yoshdagi bolalarning... // Openscience.uz. – URL: <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/download/8279/7630/14989>

9 .Aqli zaif bolalarda sensomotor rivojlanishning psixologik... //
Maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz. – URL:
<https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/2981>